küljest eraldamata. Eraldamine algas vahest alles 17. aastasajal. 1645. a. annetab kuninganna Kristiina mõisa pärastisele kindralmajorile Chr. v. Buhrmeister'ile, Buhrmeisteri järele saab mõisa tema tütrepojale Güntersbergile, kelle pärijate käest ta redutseeritakse, kuid edasi rendile jäetakse. 1712. a. antakse mõisa endisele omanikule tagasi. Naispärijate kaudu omandab mõisa krahv Mannteuffel'ite perekond, kellelt Eesti Vabariik ta ühes juurdekuuluvate Raudala ja Rukkiaia karjamõisaga maareformi põhjal riigistab. Härrastemaja uuem kiviehitus. — Puurmani on oma suure lossiga (63. joon.), jõe-äärse pargiga, tiikidega, sildadega jne. üks ilusamaist kodumaa mõisaist.

Härjanurme mõisa (saksa k. Herjanorm) on kirikust 12.8 km põhja pool ja 10 km Jõgeva raudteejaamast edelas. Rootsi ajal kord Tartu asevalitseja Jobst Taube omandus, on ta hiljemini nähtavasti jälle riigimõisaks saanud, sest 1645. a. kuulus ta jälle Puurmani mõisa külge. Riigistatud 1920. a. ja tükeldatud 1921. a. Härrastemaja vanem ehitus.

Sadaküla mõisa (saksa k. Saddoküll) kirikust 12.3 km põhjaloodes ja 14.8 km Jõgeva raudteejaamast edelas, on Tartu linna mõisa. Linnale antud 1634. a. tasuks Voldi (Tabivere) mõisa eest, mis linnalt ära võeti ja endisile omanikele tagasi anti. Mõisa on rendil. Härrastemaja kiviehitus.

Laeva mõisa (saksa k. Laewa), 20 km kirikust lõuna pool. 1641. a. saadik Ivan Bagge käes, kellelt Igelströmide perekond ta ostuteel omandas. Igelströmidele kuulus mõisa kuni 1920. a., mil riigistati ja 17 talukohaks tükeldatuna sõdureile ja endisile mõisateenijaile välja jagati. Härrastemaja kiviehitus.

Tundmatu foto.

64. joon. Kursi kirik.

Kirikud ja surnuaiad. Kursi Püha Väike-Maarja kiriku (Klein St. Marienkirche) on viimati koguduse kulul ümber ehitanud arhitekt Gottfried Mühlhausen 1871.—72. a. (64. joon.). Õnnistatud 9. augustil 1872. a. Põllukivist ehitus. Ehitusviisi poolest tuletab meelde Chartres'i katedraali. Kantsel valmistatud Viini Püha Stefani kiriku kantsli järele. Oreli on W. Sauer 1898. a. Frankfurdis Ooderi ä. ehitanud; hind 4300 rbl. Altaripilt kujutab Kristust ristil. Koopia, mis valmistatud Dresdenis vist 1872. a., läks maksma 1500 rubla. Koopia valmistaja ja originaali meister teadmata. Kell on 1922. a. „Teguri" vabr. valatud. Kirik ei ole köetav. Istekohti 500. Kirikul on 4 vakamaa (1.5 ha) suurune surnuaed, 0.5 km kirikust lääne pool. Teine, 1 vakamaa suurune surnuaed on Laeva vallamaja lähedal, 16 km kirikust lõuna pool.